

Blidö Sockens Hembygdsförening

Årsnummer 2010

Innehåll:

Ordförande har ordet
Tankar från en Gulsporre
Båtmanstorpets renoveras
Vi hade allt - från hästskor till falukorv
Sjöraggare – en rolig historia
Tävling i båtmanskunskap
Att vara Blidöbarn på 50-talet
Stugorna i Oxhalsö - för 150 år sedan
Fem fosterbarn i ett båtsmanstorp
181 fornminnen i Blidö Socken
Minne från Parkudden, Blidö
Nu vill vi sy och väva kläder – Vill du vara med?
Hembygdsföreningens Allmogesegling 2009
Kulturarv i Blidöbygden – Sandkilen Helmi
Roslagens Sjöfartsminnesförening

Blidö Sockens Hembygdsförening

(www.bshf.se)

Pris 50 kr

BLIDÖ SOCKENS HEMBYGDSFÖRENING

STYRELSE 2009

<i>Anders Sundberg (ordf)</i>	<i>Tel: 0176 – 826 41</i>	<i>Mobil: 070 – 340 17 95</i>
<i>Mikael Jansson (vice ordf)</i>	<i>Tel: 0176 – 840 32</i>	<i>Mobil: 070 – 528 40 32</i>
<i>Jan Engström (kassör)</i>	<i>Tel: 0176 – 822 14</i>	<i>Mobil: 070 – 594 24 46</i>
<i>Birgitta Angeberg-Edlund (sekr.)</i>	<i>Tel: 0176 – 412 91</i>	
<i>Anita Bertilsson</i>	<i>Tel: 0176 – 815 12</i>	<i>Mobil: 076 – 231 97 79</i>
<i>Maud Nevrell</i>	<i>Tel: 0176 – 884 58</i>	<i>Mobil: 070 – 30 35 100</i>
<i>Sven Österman</i>	<i>Tel: 0176 – 450 69</i>	<i>Mobil: 073 – 683 51 17</i>
 <i>Gösta Roxell</i>	 <i>Tel: 0176 – 821 18</i>	 <i>(repr Oxhalsö byalag)</i>
<i>Hans Lindstedt</i>	<i>Tel: 0176 – 821 81</i>	<i>(suppleant Oxhalsö byalag)</i>
 <i>Webbansvarig:</i>		
<i>Göte Lagerkvist</i>	<i>Tel: 0176 – 826 10</i>	<i>Mobil: 070 – 540 04 33</i>
 <i>Ombud för regionalt hembygdsförbund</i>		
<i>Anita Bertilsson</i>	<i>Tel: 0176 – 815 12</i>	<i>Mobil: 076 – 231 97 79</i>
 <i>Revisor:</i>		
<i>Per Ottoson</i>	<i>Tel: 0176 – 820 27</i>	
 <i>Revisorsuppleant:</i>		
<i>Jan Orsvärn</i>	<i>Tel: 0176 – 810 98</i>	
 <i>Valberedning:</i>		
<i>Bertil Karlsson</i>	<i>Tel: 0176 – 817 55</i>	<i>(sammankallande)</i>
<i>Rolf Fransson</i>	<i>Tel: 0176 – 885 85</i>	
<i>Ola Söderman</i>	<i>Tel: 0176 – 811 35</i>	

Postadress: c/o Anders Sundberg, Västerö 1542, 760 17 Blidö

Enskilt medlemskap 150 kr

Familjemedlemskap 250 kr

Bankgiro: 344 - 5665

Redigering och texter: Anita Bertilsson

Teckning: Ulf Edlund

Layout: Göte Lagerkvist

Foto: Anita, Sven, Göte, övriga bilder hämtade ur respektive litteratur.

Anita Bertilsson och Anders Sundberg
vid Båtsmanstorpet, Blidö

TACK FÖR ÅRET SOM GÅTT – NU ÄR DET 2010 SOM GÄLLER!

Först vill jag tacka er alla och inte minst vår styrelse för det gångna året. Föreningen har fått fler nya medlemmar och vi har dessutom tacksamt mottagit både små och stora bidrag till det pågående renoveringsarbetet av Båtsmanstorpet.

Vi fortsätter med arbetet och hoppas att det ska bli klart under året. Målet är som bekant att vi ska kunna visa torpet som ett levande museum med spännande aktiviteter. Det ser vi i styrelsen fram emot!

Just nu går det inte att säga exakt när torpet kan öppnas för besök. Det beror på hur mycket frivilligt arbete vi själva orkar med och om vi också i fortsättningen kan räkna med att få in bidrag från olika håll. Vi hoppas på er hjälp!

Märkligt att ett så litet hus ska kunna sluka så mycket slantar. Men ingen hade tagit ansvaret för underhåll under så många år och det priset får vi nu betala. Det goda är att det fört med sig att huset tack och lov inte blivit utsatt för okänsliga ingrepp. Andra båtsmanstorp har antingen rivits eller gjorts om till sommarstugor med kylskåp och parabolantennor.

Men vi behöver anlita hjälp och få råd från proffs på området så att interiör och exteriör blir tidsenligt uppbyggda. Det vi lyckas åstadkomma måste kunna stimulera besökarnas inlevelseförmåga så de kan föreställa sig hur livet levdes här för inte alltför länge sedan.

Med det kommer jag till något som vi i styrelsen ofta diskuterar. Hur gör vi för att väcka intresset också hos yngre personer, ungdomar och barn? Det vanliga är ju att intresse för miljö och tidigare generationer kommer ganska sent i åldern. Det vore roligt om vi kunde få in fler unga i vårt arbete. Alla behövs!

I dag möter vi en annan och hårdare konkurrens om uppmärksamheten i och med att den tekniska utvecklingen går så rasande fort. Det händer så mycket spännande på området att gångna generationers erfarenheter och kunskaper oförtjänt hamnar i bakvattnet. Och riskerar att glömmas bort...

Något av detta hände mig också. Det mina föräldrar kunde om småskaligt jordbruk och om livsvillkor på sjön då för tiden tog inte heller jag till mig när annat väntade runt hörnet.

Deras kunskaper och erfarenheter kan jag sakna i dag.

Det är möjligt att mina barn och barnbarn kommer att tänka på samma sätt i framtiden. Men nu står de också mitt i livet och har inte så mycket tid över för att fundera över det som varit. Datorer och mobiler blinkar och det är många kanaler på TV:n.

Därför är det viktigt att vi kan dokumentera och på annat sätt samla så mycket som möjligt av generationers erfarenheter så dessa inte riskerar att glömmas bort. Det anser vi vara en av hembygdsföreningens viktigaste uppgifter.

Men vi har annat på programmet också...

På vårt schema står bland annat:

Nationaldagen den 6 juni (anordnas tillsammans med andra föreningar). Hembygdsdagarna, Slätterdag, Allmogebåtsseglingen.

Och planen är att vi tillsammans med Hemsjödsföreningen ska tillverka kläder som för inte så länge sedan användes här ute på öarna.

Nu när vi gick miste om Kyrkkrogen i Blidögård har ett nytt litet fönster öppnats på glänt för oss. Ett samarbete med Missionshusets ägare som kan tänka sig att vi får använda huset som utställningslokal. Huset ligger granne med Båtsmanstorpet, fähuset och källaren.

Det skulle öppna nya möjligheter! Utställningar, kurser och, ja, teater...

I skrivande stund vet vi inte om det kan bli så. Men visst vore det roligt för vår förening som annars får hyra in sig på olika håll när vi vill erbjuda aktiviteter som måste genomföras inomhus. Det lilla torpet är ju avsett för en annan verksamhet.

Hör gärna av er till oss i styrelsen om ni har ideér och uppslag eller annat som ni vill diskutera! Adresser och telefonnummer hittar ni på sidan 2.

Anders Sundberg, Ordförande

Gulsporre (Gulsippa) finner man rikligt härute

TANKAR FRÅN EN GULSPORRE

I en klippskrev på Ut-Fredel står plötsligt en skir gul blomma. Ser nästan ut som ett lejongap. Det är i slutet av september och höstvinden har börjat vina över fjärdar och stränder.

Men blomman står där nyutslagen och lyser i det vissnande gräset.

I boken om skärgårdens blommor och växter hittar jag bild och namn på blomman. Gulsporre heter den. Humlor tycker om den för att de klarar att suga i sig gulsporrrens nektar som finns gömd långt ner i blomman,

Man undrar... Vem har funderat ut alla naturens visheter?

Om aftonen läser jag vidare i boken vid skenet av fotogenlampan.

Ju mer jag läser desto mer förundrad blir jag.

Här har man gått och knallat i många år och knappt lagt märke till vad som finns utmed stigen. Nu får jag lära mig att på Ut-Fredel och på andra öar här omkring finns mängder av kulturväxter som använts som medikamenter under hundratals år.

Det är jättehäftigt att upptäcka de här blommorna med nya ögon.

Här står den rosa vänderoten som jag sett i strandkanten men inte brytt mig särskilt. I den spretiga växten finns en lugnande substans.

Renfana – också den har jag förstrött lagt märke till i förbifarten – är bra mot inälvsmaskar och gulsot.

Frossört – det hörs på namnet varför den plockades. För att få ner hög feber.

Fackelblomster lägger man märke till för den är så vacker och purpurröd. När en vass krok fastnat i tummen och blodet rinner... Kan man lägga på fackelblomster för att stilla blodflödet...

Rara styvmorsviolen som finns i massor under nätgistorna. Den lade man på vätskande eksem..

Vad mycket kunskap om naturens läkande förmågor det fanns hos generationerna före oss.

Då tänker jag inte bara på växter utan överhuvudtaget.

Om odling, om djurhållning, om matlagning – ja om allt som nu tagits över av proffsiga experter, företag och skickliga marknadsförare. Som sedan förpackar varor i fina kartonger och säljer för dyra pengar.

Var kommer hembygdsföreningen in i sammanhanget?

Jo, för att vi vill bidra med kunskap om det som varit och skapa ett samband mellan det som händer i dag och det som hände i går.

Det är inte så att jag nu propagerar för att människor som drabbats av gulsot ska ta sig ut i skärgården för att plocka renfana.

Men vi vill gärna berätta att det är spännande att lära sig mer om villkoren för människorna som levde för ett tag sedan. För att de kunde så mycket mer om det jordnära än vad många av oss kan i dag... Fast vi tror ofta tvärtom med alla våra hemsidor, internationella kontakter och jordenruntresor. Och datorer...

Tänk om det är så att de gamlas kunskap om jord och natur än en gång kan komma till nytta – och glädje.

För man vet inte vad som kan hända i morgon.

Det vet ingen. Inte ens hembygdsföreningen.

Funderar

Anita Bertilsson

Renovering av Båtmanstorp, Oxhalsö, Blidö 2009

BÅTSMANSTORPET RENOVERAS - SÅ NÄRA DET URSPRUNGLIGA SKICKET SOM MÖJLIGT

Torpet är en så kallad enkelstuga med storstuga med kök, kammare och förstuga. Kökseldstaden utgör centrum i storstugan.

Den traditionella rumskompositionen är typisk för tiden då det i första hand gällde att ta vara på värmen. Att husera i chambre separée var inte viktigt.

Till torpet hör en ”enkolada”, alltså en liten lada för en ko, väl värd ett besök.

På hembygdsdagen i augusti i somras berättade hantverkare Ola Lundqvist hur han gått till väga för att återställa torpet så nära sitt ursprungliga skick som möjligt.

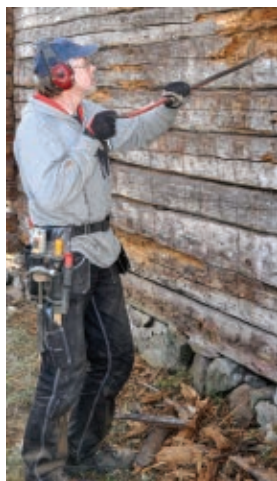
Ola hade radat upp en mängd verktyg som tillsammans med hans yrkesskicklighet och erfarenhet utgjorde grunden för hela projektet.

Ola berättar att det går att fastställa vilket årtal virket vuxit genom att mäta årsringarna i ett tvärsnitt från ytveden in mot kärnan i virket, så kallad dendrokronologi. Men det går inte att säga exakt när torpet byggdes eftersom virket kan ha legat på tork en längre tid.

Ola fortsätter att berätta om själva projektet. Någonstans runt sekelskiftet ville man ha mera ljus i huset så man moderniserade och tog upp för att fönstren skulle bli större. Ola anser att man därmed gjorde en ”generaltavla” - som han sett snickare göra även idag.

”Tavlan” är vad som händer när man tar bort svärden som sitter på sidorna av öppningarna i den timmerkonstruktion som tillsammans med knutarna håller samman hela konstruktionen.

I stället spikar man på brädor utan styrning som inte orkar hålla emot stockarnas klimatrörelser. Detta leder till att stommen säckar ihop efter hand. På torpet gjordes detta troligen för ca hundra år sedan. Det har hållit tills nu men det är hög tid att reparera skadorna efter ingreppen.

KALKBRUK ISTÄLLET FÖR CEMENT

Då använde man också cement för att täta de gamla stengrunderna.

- Cement, säger Ola, ”är ett suveränt material, men inte här”. Det är för bra, för starkt. Med påverkan från fukt och tjäle kryper block av ihopcementade stenar ut med åren. Istället ska man använda rent kalkbruk som är mjukt. Då får man samma effekt som i en klinkerbyggd båt. Det blir rörligt, inte stumt. Då tål materialet de här rörelserna utan att det trycker ut en hel vägg eller en stengrund.

Torpets fönster har stora skador och fukt har kommit in bakom panelen. Då uppstår röta. För att kunna byta timmer under fönstren behövde Ola lyfta delar av väggen. Det innebar att han fick dela på stommen vilket var möjligt eftersom konstruktionen var fristående.

I det här skedet är det sista stocken som blir svår eftersom den måste ha exakt samma höjd som den gamla för att stämma ihop med det övriga. Annars uppstår en skarv.

- ”Det blir mycket att prova och testa och lita på ögonmått”, säger Ola. På den övre delen här har jag halvsulat stockarna, jag har alltså bara bytt den yttre halvan av stocken för att behålla patinan på den handbilade bearbetade stockens synliga insida. En del av timmerstommen är så anfränt av tidens tand så den tål inte att stå naken igen. Den har jag behållit i ursprungsskicket och sedan får den en skyddande beklädnad av stående panel. Som under de senaste hundra åren.

Ola berättar också att timmerhus ofta har hål i timret i brösthöjd. Hålen har en funktion. Det är nämligen där man fäster byggnadsställningen.

Här syns tydligt att ugnen har "kalvat" (rasat ihop)

MOSSA ÄR UNDERSKATTAD

De gamla fönstren från sekelskiftet kommer att rustas och sättas tillbaka. De har en väldigt enkel standard men den enkla standarden hör ihop med huset.

Hur såg fönstren ut från början? Det vet vi inte mer än att de var mycket små och låga. Enligt Ola är det omöjligt att återställa dem till 1730 års utseende eftersom timmerväggen sågades ut när de större fönstren sattes in. Dörrarna är också uppsågade i efterhand. Det kan man se på den omfattande renovering som gjordes när man satte in pärlspont i köket.

Den är nämligen anpassad både till dörr- och fönsteröppningar. Då kan man utgå ifrån att allt detta gjordes samtidigt.

Som isolering användes mossas.

- Till all isolering har jag nu bara använt mossas, säger Ola. Jag har återanvänt gammal mossas genom att blötlägga den. Moderna material är oftast för bra och täta och går inte att kombinera med gamla material. Mossas som drevning är underskattat och den har en fantastisk stark och fin konstruktion som tar upp fukt och transporterar ut det.
- Väggarinsidor lerklinades. På det spände man papp och sedan tapetserade man. Men det är också möjligt att måla eller limma direkt på leran i innerväggen. Klining är ett underskattat hantverk, säger Ola.
- Många tycker att det är ett elände. Att det bara spricker och ramlar ner. Men då bör man tänka på att det kanske har suttit i hundrafemtio år.

Storstugans lerklining har ersatts av en ovanligt bred pärlspont som ska återuppsättas.

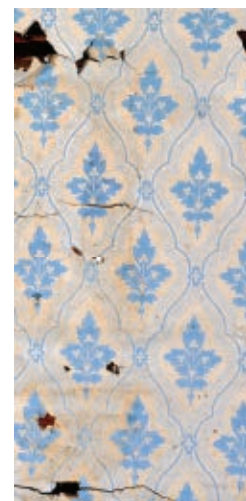
Det är fortfarande mycket invändigt jobb att göra

HÄSTMYROR OCH HUSBOCK ETT HOT

Vi går runt hörnet, knuten, och beskådar ytterväggarna.

Ola berättar att han fått göra en kompromiss och bytt delar, "lusningar", av virket som var ganska hårt angripet.

"Det såg inte så illa ut från början eftersom ytveden var torr men kärnan var ruten så jag fick en liten överraskning. Stommen består av gran, vilket inte är så vanligt men förmodligen var det så att det inte fanns tall att tillgå. Det behövdes för att bygga båtar.

Prov på tapetmönster

Husbocken hade angripit timret och kan göra det igen.

- Om man håller stommen torr finns ingen anledning för insekterna att återvända. Men om det blir fuktigt så kan dom ju gå på det igen.

Det finns bra kemiska preparat som Anticimex tillhandahåller. Om man bestämmer sig för att behandla och inte vill tar risken av nya angrepp.

- Det finns även andra skadeinsekter. För myror gäller det att få tag på drottningen. Dom följer sin ledare.

- Jordmyror är ofarliga. Den svarta varianten kan synas i golvspringor och det beror på att det är för hög luftfuktighet någonstans i golvet. Vanliga stackmyror eller skogsmyror är ganska ofarliga för de äter bara virke som redan är ruttet.

- Hästmyran är värre. Jag har dokumentation från ett hus som jag fick åtgärda. Där hade de ätit upp allt. Timret var som kexchoklad. Det är så att på friskt virke går inte gärna insekter. Men när det kommer in fukt och det får stanna kvar blir träet porösare. Då blir det aptitligt för trägnagarna.

Snart är det dags att lägga på takteglet

LECAKULOR OCH NY BAKUGN

Ola anser att golvkonstruktionen är suverän för att den luftar. Det enda som man brukade göra förr var att ösa upp jord emot syllen, det vill säga ytterstocken, för att få dragfritt.

- Men jord sjunker med tiden. Det blir luftspalt och sedan har man dragiga golv. Enklarest att återställa är att fylla på mera jord eller att använda Leca, brända lerkulor. Fördelen med Lecakulor är att råttor har betydligt svårare att göra gångar i Leca.

När Ola berättat färdigt, tar Krister Nordh vid. Krister kommer från Yxlan och blev tillfrågad att mura om bakugnen. Ugnen var i dåligt skick och hembygdsföreningen hade inte räknat med kostnaden för detta. Men beslutet blev ändå att ugnen skulle återställas i originalskick för att i framtiden kunna användas för brödbak som förr i tiden.

När Krister började renoveringsarbetet var själva bakugnen helt urlakad, valvet hade sjunkit ihop och stöttade bara emot ytterväggen.

Ugnen sedd bakifrån, ihoprasad.

Krister berättar hur han gjort för att hitta lera och blandningsförhållanden som överensstämmer med originalet.

- Leran var ofta tagen på ön men nu gick det inte att få tag på lokal lera. Jag har använt lera från Skåne och blandade den med kalk.

- "Hur eldar man?", frågar en åhörare.

- "Jag är inte någon expert på att baka", säger Krister, men jag utgår ifrån att man sedan stoppar in brödet i ugnsglöden med hjälp av en bakspade. Ugnen eldas upp under flera timmar före baket. Den kvarvarande glöden sopas åt sidan med en speciell järnskodd stång, försedd med en vippa av granris. Glöden gav lyset i torpet.

När jag lyssnar på hantverkarnas berättelser framstår bilden av hantverkskunskap som är opåverkad av tiden. Jag blir också övertygad om att denna kunskap skulle behöva få plats i dagens byggnationer.

Renoveringen av båtsmanstorpet får därför en mycket större betydelse än vid första anblicken.

Gammal tradition och modern yrkesskicklighet i kombination, gör det möjligt att få inblick i dåtidens boende och ger möjligheter att fläta samman och ta vara på historien i flera dimensioner...

Text: Maud Nevrell

Läst och redigerat av Ola Lundqvist

Fotnot

Renoveringen pågår, men just nu står arbetet stilla i väntan på pengatillskott. Om du är intresserad av att bidra, köp gärna en medalj av Hembygdsföreningen. Ditt bidrag är mycket uppskattat!

VI HADE ALLT - FRÅN HÄSTSKOR TILL FALUKORV...

**I ett litet rum i Brittias hus i
Blidögård står en vacker kassaapparat.**

**Med många rader knappar.
Markerade för kronor och ören. På
sidan en vev.**

**Det var den kassaapparat som
Ingeborg och Ragnar Åkerström och
dottern Britta använde i affären i
Blidögård.**

- Vi lade ner 1983, säger Britta. Pappa ville fortsätta. Men det kom krav att vi måste bygga om. Och så började konkurrensen från de stora kedjorna märkas.

- Tiderna har förändrats. Innan färjorna kom och folk inte hade bil gick man eller cyklade till affären i byn. Och man får inte glömma att affärerna även hade en viktig social funktion.

- Nu är det självbetjäning och kortköp som gäller. Det blir inte så mycket tid över till prat.

Britta Gunnarsson bor i huset i backen vid Blidögård. Nedanför glittrar, ligger blankt och grått eller krusigt Kyrkvikens vattenspegel.

Där i kanten syns också de Åkerströmska bodarna med sina nät, skötar och sådant som kunde gå åt till de kunder som kom med båt för att handla i affärerna i Blidögård.

För i huset ovanför låg den Åkerströmska affären som många av oss fortfarande kommer ihåg.

Därinne och framför och bakom disken rådde en vänlig stämning och det doftade så gott från alla hyllor.

Det som inte fick rum på hyllorna hängde i krokar i taket. Det är så en lanthandel med självaktning ska se ut.

Ragnar och Ingeborg Åkerström och Britta – nog tycker man att det är självklart att de skulle vara blidöbor redan från början.

Men så var det inte. De kom ”utifrån”. Om man nu tycker att Husarö, Idholm och Lagnö är detsamma som utifrån.

Den här dagen öppnar Britta dörren och hälsar välkommen som en självklarhet. Fortsätter direkt med att hålla upp kaffe och sätta fram en nybakad kaka på bordet.

Det är så hon brukar göra. För det är ofta som grannarna tittar in. Britta är hjälpsam och lyssnande – de många åren bakom affärsdisken och av politiska uppdrag har gjort att hon hållit intresset för omvärlden levande.

Om inte blidöbor – hur hamnade de till slut här?

Familjen bodde på Skarpö nära Vaxholm. När Britta var sex år flyttade familjen ut till Husarö. Brittias mamma tog då affären på Husarö och pappa Ragnar fortsatte med sitt fiske.

Britta ser glad ut när hon talar om skoltiden och om Husarö.

SPRISEGEL PÅ RODDSUMPEN

- Ja, Husarö står för så många ljusa minnen. Vi var tre elever i min klass och i hela skolan var vi nio. Med en underbar lärarinna, säger Britta och ler.

Det började så bra. Men så bröt kriget ut och det blev kristider.

- Mamma tyckte att det blev för komplicerat med alla kuponger som då behövdes för att handla och svårt att få ut varor, fortsätter Britta att berätta. Så familjen gav upp.

- Vi flyttade vidare till Idholm utanför Husarö. Där odlade vi jordgubbar – mamma var inte den som gav upp i första taget. Pappa fiskade.

- Men det var mitt sista år i skolan på Husarö. Så det blev till att ro dit. En äldre sjöman på Finnhamn sydde ett prisegel till min roddsump. Då kunde jag segla också. Det är klart att ibland blåste det och var dåligt väder. Men det var bara att sätta sig i båten och ta sig bäst jag kunde över sjön. Flytvästar som i dag är ett måste för alla barn var det inte tal om. Vet inte ens om det fanns några sådana då.

Men familjen ledsnade på jordgubbsodlingen och så blev det flytt igen. För nu var affären på Lagnö ledig. Då hade några år gått och Britta hade dragit iväg för att läsa vidare på folkhögskolor. Så blev det giftermål och barn. Britta fortsatte att hjälpa föräldrarna med affären.

Men när sonen Olle blivit större fanns ingen skola på den del av ön där de bodde. Flyttplaner igen vid middagsbordet...

Varför flyttar vi inte till Blidö och tar över affären i Blidögård. Det är en större ö och där finns en skola till Olle, funderade familjen.

Som inte tycks ha dragit sig för att ta nya tag på nya öar i skärgården.

Så blev det. Det var 1954.

Ragnar Åkerman med dottern Britta utanför affären, Blidögård

NIO AFFÄRER BARA PÅ BLIDÖ

- Då fanns nio affärer på Blidö, berättar Britta. I Glyxnäs, i Bruket, två i Blidögård, två i Stämmarsund, i Källviken, i Norrsund och i Fällgate. Det fanns flera på Yxlan också. Men de som bodde mittemot oss rodde ofta över och handlade på Blidö.

Hur mycket slit det ligger bakom att driva en affär i skärgården är det nog inte så många som tänkte på då och knappast i dag heller.

- Våra varor kom med passbåt från Furusund till bryggan i Almvik. Där hämtade Josef Sjöblom med häst och vagn.

- Vi hade precis allt, berättar Britta. Inte bara matvaror som mjölk, kött och falukorv. Borstar, färg, tyger, hästskor, trådrullar, bensin, oljor...

När Britta berättar låter det trevligt – lite bullerbyaktigt. För handlarna själva var det nog inte så bullerbyaktigt alla gånger.

Britta med våg och kunder

ÖLSOFFOR OCH GARDINER

- Det var tungt många gånger, säger Britta. Jag glömmer aldrig hur det var att känka dessa tunga ölsoffor upp och nerför källartrappan. Det var stora lådor med 50 bruna och gröna ölflaskor.

Byborna var för det mesta hänvisade till affären i byn. Att ta sig från ön in till fastlandet var ofta ett helt företag som krävde planering långt i förväg. Särskilt för kvinnorna.

Inte ens till öns andra affärer?

- Jag tror inte det. Det blev nog så att man handlade för det mesta hemma i byn. Jag kan berätta vad som då kunde hända... En kund hade köpt tyg hos oss för att sy sig en klänning till midsommarfesten. Hon blev inte så glad när hon kom till församlingshemmet och såg att gardinerna där var av samma tyg.

Affären i Blidögård stängdes 1983. Då fanns inte Brittans mamma kvar i livet men pappa Ragnar ville gärna fortsätta.

- Pappa var väldigt duktig och han hade gjort mycket annat för Blidögård och Blidö än att vara handlare. Det var pappa som gjorde att Blidögård fick sina "gatlyktor". Det var 1961 och då blev det invigningsfest i byn! Pappa var med och bildade Blidö-Frötuna Skärgårdsförening som fortfarande är aktiv än i dag.
- Men jag hade ledsnat och övertalade pappa att vi måste ge upp. Tiderna hade förändrats. Färjorna gick igång 1956 och kunder övergav öns affärer och började åka in till Norrtälje för att handla, besöka systembolag och banker. Det blev konkurrens från de stora kedjorna. Och så kom kraven från myndigheterna att vi måste bygga om.

Så dörren till affären låstes för gott och falukorven och hästskorna fick ge plats för tavlor, möbler och annat som hör ett vanligt bostadshus till.

Blidögård hade förlorat sin sista affär. Men vem vet vad som kan hända i morgon?

Britta fick tid över när affären hade lagts ner. Hon blev ordförande i SIKO – intresseföreningen för skärgårdarna i länet – och hon fick flera tunga politiska uppdrag.

- Jag fick några mycket intressanta år. Jag tycker att man måste följa med i utvecklingen.

Men när Britta funderar på det som varit inser hon klart att där fanns ett värde med bygdegemenskapen där affären spelade en stor och viktig roll.

SOCIAL FUNKTION

- Vi får inte glömma vilken social funktion våra affärer hade. Det blev alltid lite småprat över disken. Människor hade mer tid för varandra och det var inte så mycket stress. Nu är det självbetjäning och kortköp som gäller. Och så hem till TV:n och den egna soffan i stugan.

- Det hände att när det någon gång blev för svårt därhemma för en och annan kund att vi fick ställa upp och bjuda att komma in bakom affären och prata ut om problemet...

Britta bor i huset i Blidögård sedan lång tid. Yngste sonen Styrbjörn bor på övervåningen och har gått i land efter åren till sjöss och är nu maskinist på Blidöfärjan.

Mycket har hänt sedan barndomen på Husarö. Men Britta har bestämt sig.

- När den dagen kommer har jag sagt till mina pojkar att jag vill ha min sjöbegravning utanför Husarö. För det är för mig den vackraste platsen på jorden.

HUR MÅR VATTNET – OCH FISKEN?

Britta som lagt nät och skötar under många år hävdar bestämt att det är dåligt med fisk idag. Att det är stor skillnad mot förr.

Så - hur mår fisken i dag? Har Britta rätt?

Vi i hembygdsföreningen och alla andra är stolta över vår skärgård. Men om vattnet innehåller en massa jox och fisken inte mår bra... Ja, då är det inte så roligt längre.

Men än så länge skimrar novembervattnet i Blidösundet nedanför i vackra grå nyanser. Vid bryggan kluckar vågorna och det är siktdjup till botten. Fast det flyter långa slemmiga alger lite överallt. Och vassen breder ut sig i viken mer och mer för varje år.

Och svanparet simmar långsamt av och an. Men var är årets ungar? För första gånger på mycket länge syns inga grå ungar i deras kölvatten.

Men i stort sett ser det väl ut som det brukar göra på senhösten. Och grannarna har fått sik. Och vi fick ett par torskar förra veckan. Så – är det så illa egentligen?

Micke Jansson i Vagnsunda på Yxlan har fiskat mycket under de senaste åren. Han bekräftar det som Britta sagt.

- En klar nedgång. Bara under det sista året har det märkts tydligt. Gäddan och abborren har i stort sett försvunnit. Någon sik får man väl. Torsk, nej. Jag fiskar strömming och där är det fortfarande ganska bra.

Jag ringer till Naturvårdsverket och frågar hur det står till med vårt vatten i fjärdar, vikar och sund.

Handläggarna hänvisar till skriften ”Så mår havet”. Den ger en bild av dagsläget och ger fakta om tillståndet i Östersjön. Har Östersjön problem är det också vårt problem.

MAN BLIR INTE SÅ GLAD

Man blir inte så glad när man läser texten i skriften och ser bilderna.

Mellersta Östersjön och vår kust är hårt drabbade av övergödning. Giftiga algbloomningar och döda bottnar visar att läget är allvarligt. De senaste åren har syrebristen i Östersjöns djupvatten varit den största sedan mätningarna började i mitten av 1890-talet. På djup över 80 meter saknas liv helt.

På vad sätt göder vi Östersjön?

Med stora mängder näringsämnen som transporteras från jordbruksområden och dåligt renade avlopp. Avgaser från sjöfart och bilar är också en källa till övergödning. De följer med vindar, regn och snö och faller ner i hav och kust.

Sedan i början av 1900-talet har tillförseln av näringsämnena kväve och fosfor till havet mångdubblats.

Syrebrist, massor av snabbväxande alger och växtplankton blir följd. Vassen ökar, vattnet blir grumligare och den biologiska balansen blir rubbad. En del arter försvinner, andra kommer till. Som kanske inte är önskvärda.

Dessutom sker överfiskning.

Nej, det är inte kul för fisken i dag. Som dessutom får andas in både kända och okända kemikalier. Så det är inte så konstigt att Micke tycker att det hamnar för lite fisk i garnen och att Britta inte tycker att det är någon idé att lägga nät.

Allt det här vet vi om. Det var många år sedan som forskarna började skicka varningssignaler om tillståndet och förutspådde vad som kan hända när också klimatförändringarna slår genom på allvar även i Östersjön.

För vad man tror är att älvar och floder kommer att föra ut mer sötvatten i Östersjön och det för med sig att salthalten blir avsevärt lägre. Det i sin tur kan innebära att vissa fisksorter slås ut.

RÄDDNINGSPROJEKT PÅ GÅNG

Men allt är inte förlorat. Det är många räddningsprojekt på gång både i Sverige och på andra håll. Några är fortfarande på skrivbordsstadiet och i sammanträdesrum men förhoppningen är att de ska ut i verkligheten också. Storskaliga och tekniskt avancerade projekt är förmodligen nödvändiga. Men även det vi gör i de små sammanhangen har betydelse.

Så nu gäller det för oss alla att tänka oss för... och fundera på vilka sopor vi bidrar med.

Som dåliga avlopp som öser ut lort, giftiga båtfärger och för stora uttag av brunnsvatten. Tömmer vi toalettanken i sjön när vi tror att ingen ser? Bränner vi iväg med 50 knop och studsar i vågorna medan det ryker ur avgasröret?

En stilla undran - vad är det för fel att ro och segla? Det är ganska häftigt för kroppen och inte minst för själen...

Fortsätter vi på samma sätt som vi gjort sedan 50-talet kommer visserligen vågorna glittra på nytt i vårsolen. Men skenet bedrar.

Vattnet är mycket skitigare än det borde vara för att vara hälsosamt för fiskar, fåglar och djur. Således inte för människor heller.

Så nu måste vi göra allt vad vi kan för att det ska bli bättre.

Text: Anita Bertilsson

Nej, nu blir det för deprimerande.

Tillåt oss att skratta lite på nästa sida...

Den här berättelsen skrev Kar de Mumma 1959 i boken ”Ingen brud för Karlsson”.

SJÖRAGGARE

I lördags, killar, hade vi alla tiders döröta. Det var så djäla visset i Kungsan så Svenne menade att vi skulle fixa en kärra och sticka ut te landet å jäglarna å njuta av naturen å de.

Jäla god ide av Svenne.

Vi kolla några vråldåk som stog å såg lite övergivna ut ve Karlaplan å då bestämde vi oss för en Porsche för dom blir e ju liksom lite mera sprutt på, man skakar av sig snutarna bättre me en sån kärra.

Vi blåste ut från stan i 160 knutar och så kom vi till nåt djäla place där det låg en massa fartyg. Då sa Svenne att vi skulle andas lite sjöluft, de e ju sundare än å sitta och harva på vegarna, å då skicka vi Porschen rätt ut i geografien, jäla vilken smäll de blev mot julgranarna, å kollade nåra mindre fartyg istället.

Acke föreslog en sådan där flatbottnad plastpotta med 45-hästars utombordare, men dom slår ju i vågerna så man får hela sittmuskulaturen fördärvad. Istället tog vi ett mahognytråg me en massa hästar inuti, jäkla snygg soffa med fyra slafar, pentry å matsaloon.

De tog inte lång stund för Acke å få sprutt på farkosten, den tände direkt å sköt ut över böljerna med 58 knop eller så. Motorn spann som en katt och de forsa om bakaslet.

Havet e ju livet, sa Svenne och leta fram en halvpåse visky som killen som rådde om mahognyträget hade ställt fram bara för gäster antagligen. Jäla omtänksamt, sodavatten å de också. Båtar, de ska hädanefter bliva min musik, killar.

Men när vi va mitt ute i baljan, va hände väl då? Motorn bara tuppa av utan vidare å där stog vi i dyningarna å såg solen gå ner över fastlandet. Skeppsbrutna då alltså. Och varför? Jo SOPPAN VAR SLUT!

De e vel ett jäla sätt å parkera en farkost med soppa i bara för tio minuters körning. Attentat kan man kalla det alltså. Dom gör precis som dom vill killarna som har såna där åk, ingen omtanke, ingen hänsyn. Va kan inte hända? Man kan ju krossas mot klipporna eller gå till botten om man blir påkörd för de va fel på lyset också. Hur kan dom lämna en båt i det skicket? Man står frågande.

Men när vi suttit där ett tag å tagit ett par järn stack de upp en båt i fjärran. Acke satte skjortan på båtshaken och signalera sjönöd. De va våran räddning för killen i skeppet tuffa fram så småningom å undra vad det va. De var en kille i farsans ålder fast lite rundare. – Vad har hänt gossar? fråga han. – Jo, snälla farbror, sa Acke och såg ut som om han skulle ta nattvarden, de e någe fel på förgasaren. De brukar krångla för farsan också. Kanske farbror kan hjälpa oss?

- Jag ska se vad jag kan göra, sa han och kom närmare. Håll i min båt här så ska jag komma över och hjälpa er, pojkar.

- Ja gör det så är farbror bussig, sa Svenne.

Så fort han hade äntrat våran farkost hoppade vi kvickt över i hans och stack därifrån. De va en sån där jäla famljebåt som tuffa fram i åtta knop men de säger man inget om i en sån situation. Ett par mackor fanns de ombord också å de förlåter ju en del.

När vi hade hasat in till fastlandet igen stog det en sprillans ny Mercedes och vänta på oss. Ingen nyckel, den hade dom tagit med sig. Men de greja Svenne som en blix

Vilken utfärd va. Både till lands och till vatten! Och tänk på killen som satt solo på fjärden därute. I EN SNODD BÅT!

Man undrar ju: Hur tänker han förklara det, va!

Det här skrev alltså Kar de Mumma för femtio år sedan. Något sådant kan väl inte hända med våra båtar i vår skärgård i dag.

Eller vad tror ni?

TÄFLING

HÖR NI GRABBAR OCH TJEJER – VET NI VAD EN LUSPLATTING ÄR FÖR NÅGOT?

VET DU VAD ORDEN OCH UTTRYCKEN HÄR NEDAN STÅR FÖR OCH VAD SOM UTMÄRKER DEM?

DET ÄR GAMLA SJÖTERMER SOM VÅRA MOR- OCH FARFÄDER ANVÄNDE PÅ SINA SEGLANDE SKUTOR.

SÅDANA FINNS JU FORTFARANDE. BLIDÖS EGEN HELMI ÄR ETT EXEMPEL. DU KANSKE NYTTJAR NÅGRA AV ORDEN NÄR DU ÄR OMBORD...

VET DU SVAREN SÅ SKRIV NER DEM OCH SKICKA DEM FÖRE 1 MAJ TILL:

*ANDERS SUNDBERG
VÄSTERÖ 1542
760 17 BLIDÖ*

FÖRSTA ÖPPNADE TRE RÄTTA SVAR BELÖNAS MED VAR SIN TRISSLOTT!

- 1. Vad är en lusplatting och vad används den till?*
- 2. Vad är en vevling och vad används den till?*
- 3. Vad är en bredflock och när använder man den?*
- 4. Var sitter eselhuvudet?*
- 5. Vad är en toppstång och var sitter den?*
- 6. Vilken är skillnaden mellan en brigg och en skonert?*
- 7. Vad är en nagel?*
- 8. Var sitter sudbandet?*
- 9. Vad är rundhuset?*
- 10. Vad är rundhult?*

*OCH SÅ HOPPAS VI GIVETVIS ATT BÅDE NI SOM SEGLAR
OCH ALLA NI ANDRA KOMMER TILL ALLMOGEBÅTSSEGLINGEN
I BLIDÖSUNDET I SOMMAR!*

ATT VARA BLIDÖBARN PÅ 50-TALET – ANDERS SUNDBERG BERÄTTAR...

- Jag var väl 12 år när jag fick skubb på sommaren i affären i Källviken. Det var Fritiof Östermans affär. Dom hade brödbutik också. Och bondgård. Med ett par hästar och kor. Fritiof var folktopist och var väl den som styrde Blidö kommun ganska länge.

- Det var tungt för en liten grabb att cykla med varor både på pakethållaren bak och fram. Massor av grindar var det fram till Granö där det bodde mycket sommargäster. Så det var att kliva av cykeln, fälla ner stödet, öppna grinden, dra genom cykeln, upp med stödet, stänga grinden. Och så iväg igen.

- Det var väl ingen som tänkte på att det kunde vara besvärligt. Det gjorde man inte på den tiden.

- Sedan var det till att skynda sig hem. För morsan behövde hjälp med höet.

- Fast det fanns tid till annat också...

Det är Anders Sundberg som berättar hur det var när han var barn på Blidö. Det var på 50-talet och alltså inte så väldigt länge sedan. Men det var innan färjorna började gå mellan Furusund-Yxlan-Blidö.

Efter det började Blidös förvandling. Mycket på gott – och lite på ont...

Meningen med pratstunden var att Anders skulle berätta om affären i Källviken. Men vi kommer in på mycket annat medan novemberskymningen smyger runt utanför fönstret. Anders skoltid är något som han ofta återkommer till. Tänk vad viktig den första skolan är för oss alla...

Anders föräldrar hette Gunborg och Nils och familjen med sina barn bodde i Västerö, Gunborg hade hand om kor och ladugård och pappa Nils körde pråmen Ingrid i skärgården och i Mälaren. Med grus och sand. Tunga laster, ofta i hög sjö.

Anders gick i skolan i Oxhalsö. Skolan låg en liten bit ovanför båtsmanstorpet som nu renoveras. Sista biten från till skolan gick vägen – det var före Bromskärsvägens tid - i vänliga krokar nedanför torpet.

Anders minns vad som väntade honom när han väl kom fram till skolan. Det handlade inte om något varmt välkomnande precis.

För Anders befann sig ha dyslexi som då var ett okänt begrepp. Kunde en liten elev inte få ihop orden vid läsning eller skrivning var läraren övertygad om att det antingen berodde på lättja eller dumhet.

PEKPINNE MOT DYSLEXI

- Det blev pekpinnen som skulle råda bot på det. För att överleva skolan slogs jag. Jag tror att jag inte fick godkänt i något ämne. De flyttade upp mig i alla fall till nästa klass. Det var väl för att bli av med mig till slut, säger Anders och ler lite grann.

Men tillägger eftersinnande:

- Tänk om jag fått gå i skolan i dag. Så annorlunda det hade blivit. Då hade jag fått chansen att fortsätta att plugga.

Vad sade dina föräldrar om att du inte hade det så bra i skolan?

- Inte mycket. Dom skämdes väl för mig.

Vi återgår till affären.

Det var om sommaren som Fritiof Österman behövde hjälp för att få ut varor till sommargästerna.

Varorna till affären kom med båt från Stockholm och hämtades på bryggan i Stämmarsund med vagn som drogs av Fritiofs hästar.

Anders minns drängen hos Fritiof och hans hustru Mary:

- Han hette Edvard och var snäll. Han var tandlös men han fick löständer sedan.

Mary skötte hushållet och hade också hand om bondgårdens kor.

- Jag tror att Mary lagade mat till minst tio personer varje dag. Det var ju en annan matlagning på den tiden. Några frysta varor eller färdigmat fanns ju inte utan den lagades från färsk råvaror. Och så fanns det ju saltat och rökt också förstås.

KORVARNA SKULLE TVÄTTAS

- Min syster som arbetade där på somrarna kunde få börja dagen med att tvätta korvarna från slem och mögel innan de öppnade. Kraven på livsmedelshygien var inte så höga om man så uttrycker det... Men det var nog inte så många som blev sjuka av maten ändå. Tror jag i alla fall.
- Många sommargäster bodde på Granö så det var ofta dit jag fick cykla med varor. Jag hade varor på pakethållaren fram och bak. När man skulle öppna alla grindar på vägen var det att ställa ifrån sig cykeln, fälla ner stödet och öppna grinden. Sedan att dra cykeln genom grinden, ställa den och stänga grinden. Det var ibland så tungt så man ramlade med cykel och allt.

Dina föräldrar tyckte det var bra att du fick rycka in som springschas?

- Jo, det gjorde ju att man inte sprang omkring och gjorde bus. Det var viktigt att vi barn var snälla och gudfruktiga. Mina föräldrar var ju så religiösa.

I början av sommaren kom stockholmsfamiljerna ut till Blidö för att hyra hus av skärgårdsborna. Även Anders föräldrar tyckte att det var bra med en extra inkomst och välkomnade hyresgästerna.

Man skulle kunna tro att det var roligt för blidöbarnen med nya lekkamrater när sommarlovet började. Men så enkelt var det inte.

Anders:

- Inte för mig i alla fall. Det var som att de här barnen tillhörde en annan värld. Man kände sig ofta lite underlägsen. Vi med våra kläder och allt annat som ingick i våra liv. De med sitt klädmode... Jag minns när jag var i sexårsåldern sade mamman i den familj som hyrde hos oss: Ni ska väl inte låta pojken ha livstykke på sig när han börjar skolan.
- De hade sommarlov. Det hade vi också förstås. Men vi måste hjälpa till hemma på ett annat sätt än vad de behövde göra.

VARFÖR GJORDE DU DET DÅ?

Anders har barnbarn som nu börjar vara tonårsbarn. De vill veta hur det var när Anders var barn.

- När jag berättar hur jag jobbade och fick hjälpa till hemma frågar de: Var det roligt? Nja, säger jag. Det var väl inte så roligt alla gånger. Jamen, varför gjorde du det då? Säger de... Det är inte så lätt att förklara för dem att det inte var mycket att välja på. Att det bara var så vi barn förväntades göra.

I dag växer de flesta barn upp med helt andra villkor än vad Anders och hans syskon gjorde på Blidö på 50-talet.

- Det är klart att många barn har det bättre. Men samtidigt kan jag ibland tycka lite synd om dem. Vad gör de när de kommer hem från skolan? Jo, då sätter de sig vid datorn och TV:n och spelar spel. När vi var lediga byggde vi kojor och smög i skogen. På hösten hade vi potatislov när vi skulle plocka potatis åt bönderna. Det tyckte vi var roligt.
- Så plockade vi skat- och kråkungar. De ansågs som skadedjur så de betalades med 65 öre styck. Vi plockade också nypon som vi sålde till affärerna. Det var både lek på samma gång som vi fick inblick i de vuxnas verklighet.

HÖJDPUNKTEN I KARRIÄREN

Dyslexi och oförstående lärare... Men det har inte hindrat att Anders klarat sig bra i livet.

- Efter skolan jobbade jag med farsan på pråmen ett par år. Det var ett slit men han behövde min hjälp.

Sedan blev det åtskilliga år till sjöss, folkhögskola, utbildning i maskinteknik och så jobbet på vägverkets färjor. Plus politiska och fackliga uppdrag.

Och så uppdraget som ordförande i Blidö Sockens Hembygdsförening...

Det måste väl vara den absoluta höjden i din karriär, Anders?

- Jo, det är det absolut, medger Anders Sundberg.

Fast han ler lite grann när han säger det.

Text: Anita Bertilsson

Oxhalsö Folkhögskola 1951
lärare Walter Ahlfeldt

Övre raden från vänster:
Göran Pettersson Stämmare, Stämmarsund
Anders Sundberg, Västerö
Sven Andersson, Svartlöga
Björn Svensson, Stämmarsund
Anna Greta Karlsson, Oxhalsö
Birgitta Söderman, Kalvhagen

Nedre raden från vänster:
Raja Öhman, Björkudden
Eivor Sjöblom, Västergården
Anita Söderman, Stämmarsund
Frideborg Österman, Källviken
Erna Andersson, Aspvik
Ingun Sjöblom, Västergården
Anny Bejlsan Svartlöga

STUGORNA I OXHALSÖ - FÖR 150 ÅR SEDAN...

Den 14 augusti 1856 inställde sig ”Herr Andre Landtmätaren” J A Arnberg i Oxhalsö by för att påbörja laga skifte. Då upprättades en skifteskarta. Med gåspenna på gulnat papper i skenet av ett talgljus?

Tack vare skifteskartan vet vi idag vilka gårdar och torp som fanns och hur de såg ut. De flesta låg i byn men på kartan kan man även se bosättningar vid Eknäs, Fagnäs, Norrsund, Valbergsudden, Fällgate, Kalvhagen, Österäng och ute på Granö Örat.

Storskiften genomfördes i Sverige under 1600- och 1700-talen för att omfördela äganderätten till den odlade marken.

Målet för skiftesverksamhet var att ägaren skulle få hela sin areal att hänga samman.

Storskiftena blev inte alltid så lyckade. Som en följd av svårigheterna att genomföra dessa fastställde riksdagen 1827 om ett modifierat enskifte, det så kallade laga skiftet.

1780 genomfördes en ”stor skiftes delning öfver Oxhalsö Bys egor, hvilken by består utaf 2 ¼ Mantal frälse under Blidö Sätessgård tillhörande Assessoren uti Kongl Majts och Rikets Comercie Collegio, Wälborne Herr Carl Er: Lagerheim ...”

Denna delning av Oxhalsö och Västerö låg senare till grund för försäljningen av marken. Genom 1789 och 1809 års stadgande fick även bönder rätt att förvärva frälsejord.

Ett nytt storskifte ägde rum på 1820-talet. Tre bönder hade fått mark på Västerö. Där hade bröderna Sundberg genom köp fått gränser mot Västergården och de önskade nu att få marken uppdelad i enskilda ägor.

17 delägare med olika andelar

I Oxhalsö hade vid mitten av 1800-talet alla gårdarna genom arv och köp fått flera delägare och man beslutade att ansöka om att få ett laga skifte till stånd.

Delägarna i 1860 års laga skifte var sjutton till antal. Andelarna varierade mycket. Tre av delägarna ägde varsin femtedel av byns totala areal, och de övrigas enskilda andelar varierade men var mindre än en tiondel av den totala jordarealen.

Frans Johan Argilander, som kallades källarmästare, bodde och ägde fastigheter i Stockholm. Han hade köpt in sig i byns sex gårdar och fick sin andel, en femtedel, i ett skifte i Nordanöskogen där han just höll på med uppförandet av Eknäs gård.

Två andra delägare som fick var sin femtedel var bröderna Johan Eric och Anders Öhman. De ägde hälften var i Södergården. Ett önskemål var att alla skulle få sin andel i ett skifte, vilket tyvärr inte gick att lösa. Det blev både två och tre skiften.

Den 8 augusti 1860 var det åter sammanträde inför laga skifte. I protokollet från den dagen står det: ”Som i anseende till ägornes spridda läge, en och annan utflyttning torde för erhållande för ett förmånligt och bekvämt skifte utur den nu sammanträngde byn blifva nödig, så företogs besigtning af de uti byn uppförda Gårdar, för utrönande af hvilken som kan pröfvas skyldig att från byn utflytta, hvarmed man var sysselsatt till sent på aftonen på följande dag den 9de Augustii, hvarom närmare upplysning vinnes af den deröfver serskildt upprättade akten bifogade Besiktningsinstrumentet.”

Vi kan av denna skrivelse se hur alla till gårdarna hörande byggnader såg ut.

I ”Häfdebeskrivning öfver alla egorna till Oxhalsö by” står namnen på gårdarna. Det var Nedergården, Storgården, Norrstugugården, Norrgården, Östergården och Södergården. Västergården som hade deltagit i storskiftet på 1820-talet ingick inte.

Husen kan indelas i tre grupper. Den enklaste byggnaden med endast kök med spis och bakugn samt en förstugukvist har jag kallat A.

I några stugor fanns även en kammare som ibland kallades kontor och oftast användes som förrådsutrymme. Eventuellt fanns det trappa och vindskontor.

Av denna hustyp, kallad B, har vi ett utmärkt exempel i Oxhalsö båtsmanstorp. Grundytan varierade i båda dessa hustyper från 25 till 45 m².

Den tredje hustypen, kallad C, hade fått en "Anderstuga", eller parstuga. Ett rum hade byggts till, i en del fall med spis, så att två familjer kunde bo i huset. Grundytan var här 35 till 75 m².

Alla hus är byggda med liggande stockar och höjd anges med antal varv (hvarf). Stockarna är i snitt 20 cm på höjden. Röstet är den övre delen av gaveln.

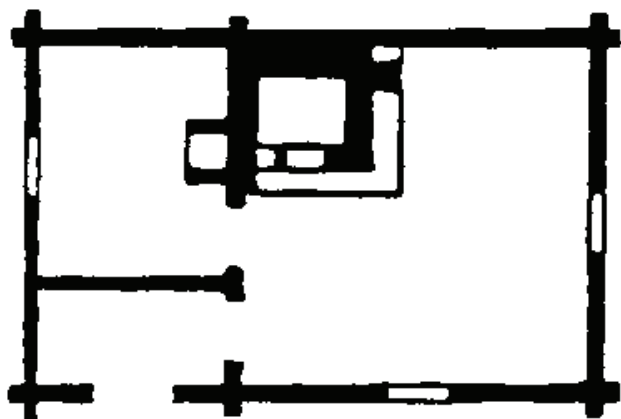
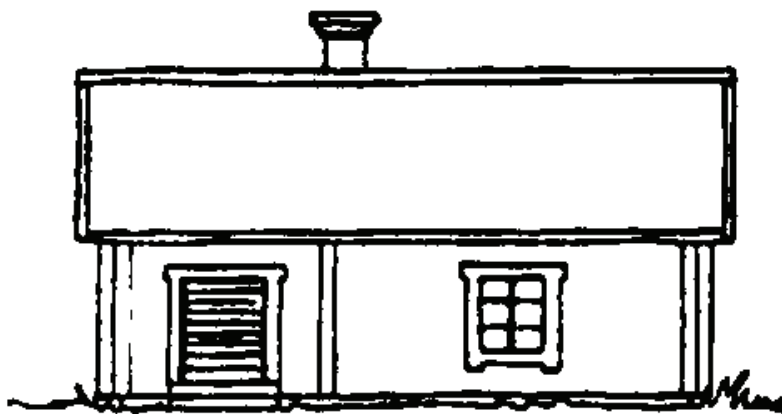
Gustaf Sjöblom hade tillsammans med brodern Per Sjöblom ärvt Norrgården efter fadern Per Andersson. Gustafs stuga är ett bra exempel på typ A:

"Stugubyggnad under bristfälligt tak af bräder och tegel, 10 alnar lång, 8 ½ alnar bred (5,9x5,0m) och 11 hvarf hög, röstat 8 hvarf, inredd till förstuga och stuga, allt bristfälligt."

I Johan Peter Ersons gård har vi ett exempel på typ B:

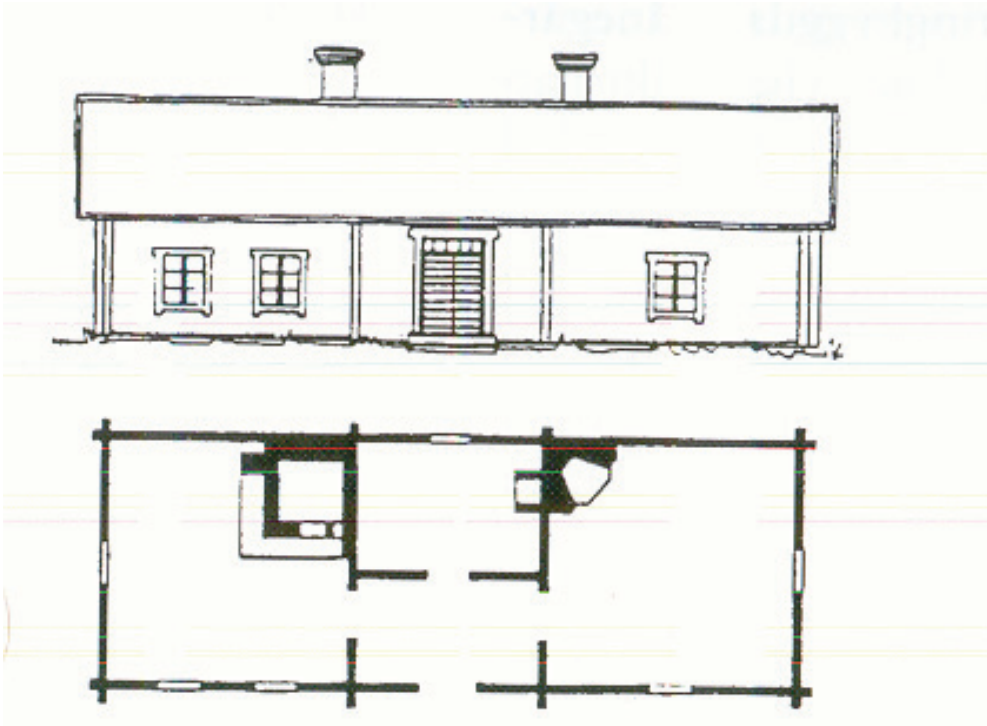
"Stugubyggnaden med frontéspise, 14 ¼ alnar lång, 9 alnar bred, (8,5x5,3m) 14 hvarf hög, röstena 9 hvarf inredd till förstuga med kontor och uppgång till vinden; Kök med 2de fönster, golf och panel samt spis med Bakugn. Kammare 2de fönster och golf samt spis men saknar trossbotten, windschammare med ett fönster, oinredd och nybyggdt och i godt stånd."

Stugan på bilden nedan liknar Båtsmanstorpets i Oxhalsö, och är ett mycket bra exempel på typ B.

Slutligen har vi den större hustyp C som t ex Anders Öhmans stuga. Hela hans gård flyttades efter skiftet till en ny "anvisad plats i Kalfhagen på 4740 fots afstånd från tomtplatsen".

Stugubyggnaden 22 ½ aln lång, 9 ½ aln bred, (13,4x5,6m) och 6 alnar hög till takfoten samt 9 ½ aln till Kropprösen, under tak af bräder och tegel, är brädfodrad och har en mindre frontespis, inredd till förstuga med trappa upp till vinden, kök med 3de fönsterluffer, golv och panel, spis och bakugn; anderstuga med 3de fönster, golv och panel samt en liten spis. Windskammaren oinredd, allt i gott skick.”

Av ”Stugubyggnaderna” hör flertalet till typ C, men A och B förekommer både som gårdar och torpställen.

De flesta husen hade tak av bräder och tegel. Att tegeltak var så vanligt härute kan bero på att det fanns tegelbruk på ön. Endast ett fåtal hade utvändig panel. Oftast anges golv och panel i kök och kammare, vilket förmodligen inte var fallet i enklare stugor. Men i alla fanns spis och i de flesta bakugn.

Det är inte länge sedan att några av oss idag har träffat personer som växt upp i sådana hem. Ofta i en stor barnaskara och tillsammans med piga och dräng på gården. Hur sov alla dessa människor? Det är sådant vi undrar över idag...

Köket var ofta det enda rummet i stugan. På sommaren kanske barnen sov uppe på vinden. Hälsa på i båtsmanstorpet. Där kan du se hur far och mor och som mest 7 barn bodde.

Utan vatten och avlopp och utan annan uppvärmning än vad den öppna elden i köket kunde ge. Så såg det ut i alla stugor i byn för 150 år sedan!

Text: Palle Lindkvist

Fällgate, Blidö

FEM FOSTERBARN I ETT BÅTSMANSTORP...

En bit från Båtsmanstorp i Oxhalsö låg fram till slutet av 1800-talet ännu ett båtsmanstorp. Där bodde båtsmännen Ringbom med familj.

Det såg ut som andra soldattorp och båtsmanstorp. Bestod i huvudsak av ett enda rum med dess öppna eldhärd för matlagning och för värme. Matbord framme vid det lilla fönstret. Utmed väggarna sängar och vaggor. Krokare för slevar och redskap och för familjens få klädesplagg. Det lilla rummet bakom användes för det mesta till förvaring av rovor och annat i matväg.

Det torpet finns inte kvar.

Men kvar finns berättelserna om fosterbarnen. Fem små barn från Barnhuset i Stockholm som i omgångar fördes ut till Blidö och till familjen Sundström-Ringbom

Gustav Sundström var den näst siste båtsmannen i torpet. Hans efterträdare hette Karl Johan Hammar och var den som avslutade epoken med båtsmanshållet. Under 1800-talet var Oxhalsö by så stor och rotebönderna så många att myndigheterna delade upp byn i två rotar. I husförhörlängden betecknades de som norra och södra roten.

Det var Gustav Sundström – båtsmännen fick namn efter torpet – och hans hustru Katarina Jansdotter som beslöt att ta emot fosterbarn från Barnhuset i Stockholm. Båtsman Gustav kom från Angarn och flyttade till Blidö 1852.

Samma år gifte sig Gustav och Katarina. Katarina Jansdotter kom från Rådmansö.

Varför de bestämde sig för att ta så många fosterbarn i det lilla huset kan vi inte veta. Det handlade inte om att de inte kunde få ”egna” barn.

Men två av de biologiska barnen dog tidigt och i saknaden efter dem kanske fosterbarnen kunde fylla tomrummet. Sedan var det också så att fosterföräldrar fick ersättning för att ta emot barnen. Det kunde ju ha betydelse för en båtsmansfamilj som inte hade så gott ställt.

Parets son Johan Gustav föddes 1855. Men han blev endast två veckor gammal. Spädbarnsdödligheten var stor på den tiden. Hygienen under förlossningen var minimal och villkoren var tuffa både för den nyblivna modern och för barnet.

Sonen Karl Gustav föddes två år efter och fick behålla livet. Men den tredje sonen August Vilhelm dog när han var 3 år av den mässlingsepidemi som drabbade socknen 1863.

Fjärde sonen Johan Ferdinand föddes 1865. Också han klarade sig.

För oss som lever i dag förefaller det nästan ofattbart att en så trångbodd familj ändå bestämmer sig för att ta emot fem fosterbarn.

Men det gjorde Gustav och Katarina.

Fosterbarnen kom ofta från Barnhuset i Stockholm. Stora Barnhuset var en av landets första moderna inrättningar. Det öppnades redan 1633 på den då nyanlagda Drottninggatan. I början togs barnen in på hemmet där de fick bo och sedan arbeta på spinneriet. I mitten av 1700-talet ändrades inställningen. Nu menade man att barnen borde ges möjlighet att få flytta ut till fosterhem på landsbygden där de kunde arbeta i jordbruket.

Det var prästernas uppgift att skaffa fosterhem till barnhusbarnen. ”Välfrejdade personer med eget hushåll” kunde bli fosterföräldrar efter rekommendation av pastorsämbetet. Kraven på fosterföräldrarna var att de skulle fostra, föda och klä barnen, samt undervisa dem i kristendom.

Flickorna var populärast, förmodligen för att de tidigt kunde användas för husliga sysslor. Sådana uppgifter ansågs inte lämpliga för pojkar och det ställdes högre krav på att pojkar skulle få undervisning. För att locka fosterföräldrar att ta emot pojkar fick familjen extra betalt för dem.

Hur gick det med de fem barnen i det lilla båtsmanstorpet? De få raderna som beskriver barnen ger inga detaljer. Men det behövs inte så mycket inlevelseförmåga för att förstå hur svårt många barn hade det.

Ibland funderar man på hur spädbarnen överhuvudtaget kunde överleva när deras mammor var tvungna att överge dem. En ogift fattig kvinna hade nästan inga som helst möjligheter att ta hand om sitt barn. Förutom att tvingas leva med skammen att ha blivit med barn utan att vara gift...

Det blir bara några år för barnen hos Ringbommen. För Katarina dör 1868. Då får barnen flytta och de lämnas hos nya fosterfamiljer eller så blir det Barnhuset ännu en gång.

Och så vidare ut i landet till okända mottagare.

Olga Amalia

Olga hade lämnats in till Barnhuset när hon var en månad. Föräldrarna var okända. 17 maj samma år kommer Olga till Oxhalsö och till Ringboms torp. Den lilla flickan Olga dör 14 mars 1861.

Hon var då nio år.

Gerda

Gerda lämnades till Barnhuset i juni 1861 när hon var två dagar gammal. Fyra månader kom hon som fosterbarn till det Ringbomska båtsmanstorpet. När tösen var sex år dog fostermodern Katarina och då får flickan bo ett halvår hos båtsman Skog. Sedan blir det Barnhuset igen och efter det en torpare i Maglehem i Skåne.

Men Gerda är tydligen stark och tar sig till Stockholm efter några år. Hon blir piga hos VD för rederi Svea, gifter sig och slutar sina dagar 1956 på Ingarö i skärgården.

Johan

Johan föddes i juli 1863. Mamma är ”amman 112” på Barnhuset och han tas in där i oktober. Johan är ett år hos en torpare utanför Strängnäs, sedan lämnas han till Ringboms i Oxhalsö.

Så dör Katarina och Johan flyttas till en hemmansägare i Skaraborgs län. Johan dör strax före 11 års ålder.

Werner

Werner föddes i augusti 1866 och kom till Barnhuset dagen efter under namnet Hildor Werner Malm. När han var tre månader kom han till Ringbom. Ett år bodde Werner i fosterfamiljen. När Katarina dör tas pojken om hand av bondedottern Kristina Lännman i Oxhalsö. Det står inte något i arkivet om detta – men det kan väl tänkas att Kristina fäste sig vid den lille parveln. För Werner får växa upp här, träffar sin blivande hustru och bildar familj.

Släkten Malm finns fortfarande på Blidö.

Maria

Ogifta Maria Susanna Hagström föder sin dotter Maria i mars 1867 och lämnar henne på Barnhuset. Maria är två månader när hon lämnas till Ringbom. Hon får bo där ett halvår, sedan dör Katarina. Maria får bo några månader hos Per Sjöblom i Oxhalsö. Sedan tar mamman tillbaka sitt barn.

Vad som sedan hände flickan förtäljer inte arkiven.

Man känner sorg vid tanken på vad de här små människorna fått vara med redan i början av livet. Tanken var ju att de skulle få en bra start ute på landet och kunna komma in i gemenskapen genom sin fosterfamilj.

Som vi ser gick det bra för två av dem.

De två ”egna” sönerna uppnådde vuxen ålder. Den äldste slutade som prämskeppare och hans bror blev statardräng.

Text: Palle Lindqvist, Fällgate, Blidö

Källa: Stockholms stadsarkiv, Barnhusrullen.

Åsa Bolmstedt, Stockholms Barnhus, Populär historia 8/2002

Aurorastenen nära Almviks brygga

181 FORNMINNEN I BLIDÖ SOCKEN

Efter 40 år som fritidsboende på Blidö har jag nu tagit reda på vilka fornminnen som finns på Blidö! I Blidö socken – inklusive kringliggande övärld - finns 181 registrerade fornminnen.

Tolv av dessa finns på Blidö.

Det vore roligt om fler letade sig fram till dessa platser. Oansenliga kanske vid första påseendet – men blundar man och låter fantasin spela... Tänker hur det såg ut då det som nu skymtar i gräset kom till.

Hur människorna såg ut, vilka redskap de hanterade i sina knotiga händer..

Då blir det spännande.

Den gamla stockekan, som nu ligger i fähuset, är registrerad som *Blidö 84:1*.

På berget vid byn Horsvärn finns fornlämning *Blidö 10:1*. Det är en traditionsrik plats. På klapperstensfältet finns värn byggda av barn 10 meter SSV om högsta delen av berget. En tradition säger att kapten Orre, som var en ledare i trakten, hade ett värn på berget. Därav uppkom namnet Orres värn (Horsvärn på roslagsmål).

En annan tradition förtäljer att partisanen Orre här stred mot ryssarna på vilka han kastade sten!

Blidö 11:1 är en grav markerad med en rest sten ca 0,8 m hög och 1,3 m bred. En sida är alldeles slät. I registret anges fornminnet som bronsålder/järnålder. Graven ligger ca 25 m NV om den östra landsvägen mellan Stämmarsund och Blidögård och cirka 150 m söder om korsningen vid vägen mot Österbåts. Ca 15 m VNV om stenen finns en 4 m bred förhöjning, övertorvad.

Platsen är inte lätt att nå på grund av törnrossnår och annan växtlighet. Frågan är hur gammal graven är. Den behöver inte vara så gammal som sägs i registret.

I närheten finns fruktträd och det finns spår av bebyggelse i form av stenar i söder som verkar ligga regelbundet i kvadrat.

Kan här ha legat en stuga i historisk tid?

Blidö 40:1 är en kulturhistorisk lämning från nyare tid. Den ligger ca 40 m SÖ om landsvägen och med graven på västra sidan om vägen. Här ska en gång ha funnits en klockstapel av vilken idag inget syns. Grundstenarna lär ha blivit bortfraktade till ett bryggbygge vid Norrnäset.

Blidö 12:1 är en minnessten. Den finns ca 100 m S om Almviks brygga. Stenen är i granit, 1,5 m hög och 0,5-0,15 m bred. En inskrift finns på västra sidan. Här står i låg relief texten "Den 3 apr år 1807". Karl Erik Söderman (då 75 år), Österbåts, berättade för fornminnesinventeraren 1978, att stenen hade rests till minne av hans farfarsfars faster Aurora Persson. Hon tog sitt liv på platsen efter en olycklig kärleksaffär.

För de som inte sett stenen går den att nå genom att följa stigen söder om stugan ovanför Almviks brygga. Då finns stenen på stigens östra sida och här är också en bänk i form av en kluven stock.

Blidö 80:1 är latringropen i södra delen av viken Söderfladen, söder om Blidögård. Den syns tydligt från vägen och ligger nära båtplatserna vid viken. Gropen är ca 20-15 m och orienterad NO-SV. Den är antagligen välbekant för många Blidöbor. Gropen omges på ett par sidor av stora stenblock. Gropen användes för Östermalmslatrin en gång i tiden. Latrinerna spriddes som gödsel ut över Blidös åkrar. Det är därför som grävning i åkrarna många gånger avslöjar bitar av porslin, järn etc. från Stockholms hushållssopor. Jag har plockat mycket i den åker, där vi odlar potatis på Söderäng.

Blidö 17:1 är ett fornlämningsliknande block strax söder om den lilla sjön Putten invid väg som går från landsvägen till Rosenvik. Det jordfasta blocket har mönster som naturen begåvat det med – men som uppfattats som runristningar!

En minnessten, *Blidö 82:1*, finns i Sunda nära den tidigare platsen för barnkolonin och ca 100 m Ö om vägen. Här ska för länge sedan en man ha dödats vid hästsken. På inre delen av Kolerauddan i Storvik finns, slutligen, *Blidö 39:1*.

Här låg en gång en gravkammare, "Likkällaren", kallad. Tyvärr har schaktmassor från ett hus vräcks över kammarens grund.

Ristningarna *Blidö 83:1-3* finns på en häll ett par hundra meter SV om badviken Rådmansholmen. Egentligen ligger de på en udde, där också en liten hamn omgärdad med stenpirar finns.

En ristning föreställer ett segelfartyg (0,7 x 0,6 m, orienterat NO-SV). Fartyget går under fulla segel mot sydost. Här finns även signaturen "SL" under skeppet. (Jag fann skeppet men kunde först inte urskilja signaturen). Några meter ifrån skeppsristningen finns en ristning med tre kronor innanför en cirkel 0,7 m i diameter.

En tredje ristning bestående av signaturen SL och – enligt Fornminnesregistret – året 1739 finns några meter ifrån cirkeln. Det var just året 1739, som var fantasieggande och som gjorde att dessa ristningar var de första jag letade upp. Nu ligger hällen nära vattnet och kanske på 1,5-1 m över havet. Det var svårt att finna ristningarna.

Cirkeln fann jag först, därefter skeppet (svårt att se utan ordentlig borstning) och slutligen året. Först såg det ut som 1739 – men samtidigt tyckte jag mig skönja att sjuan inte var en rätt siffra. Jag skrapade försiktig i spåret på hällen, borstade den igen och hällde vatten från havet över ristningen för att lättare kunna se vad som stod skrivet.

Och – året 1939 framträdde tydligt till min besvikelse! Därmed är ristningen inte något fornminne. Ett sådant måste vara minst 100 år. Jag har anmält året 1939 till Fornminnesregistret, som nu gjort en anteckning om detta.

I Stockholms läns hembygdsförbunds tidning *Ledungen* 2009:3 har jag skrivit om Blidös fornminnen. En spännande uppgift kan vara att söka reda på de andra fornminnena – 181 minus Blidös 12 – som finns i socknen!

Med viss möda skulle en katalog kunna ställas samman.

Text. Nils Ringstedt
Fil. Dr. i arkeologi

Ordförande i Stockholms läns hembygdsförbunds arkeologisektion och medlem i Blidö Sockens Hembygdsförening

Den stora killen är jag, Bertil, den lilla killen är Harry Hägg min gamle och nuvarande kompis.

BERTIL MINNS SOMRARNA FRÅN PARKUDDEN, Blidö

Två hästar i första hagen. Den ena bet och den andra sparkade. Det gällde för oss barn att hålla sig på avstånd.

I hagen bredvid fanns björken som hade växt så det uppstått ett hål i stammen. Genom hålet drogs barn med engelska sjukan. Tre gånger en torsdagskväll när månen stod i nedan...

För att sjukdomen skulle återlämnas till de osynliga.

Ett urgammalt "botemedel" men som praktiserades så långt som in i början av 1900-talet. Mary Eriksson, telefonist på Oxhalsö telefonstation, hade blivit utsatt för detta fick vi veta...

En bit bort låg en spännande hölada. Med fågelbon och fladdermöss.

De här raderna är hämtade från Bertil Sollerbrants minnesanteckningar om sina somrar på Blidö under 30-talet. Bertils pappa Viktor Svensson – känd som Järnvägarn – köpte huset på Parkudden på norra Blidö 1925.

Bertil har skrivit ner sina sommarminnen för sina barns och barnbarns räkning. Det Bertil kommer ihåg och vill berätta kan vara roligt att läsa för fler än Bertils familj.

Kanske ge inspiration till fler så att vi i tid tecknar ner det vi kommer ihåg. Det som vi i dag tycker är så självklart och ingår i vardagen kan kännas både spännande och viktigt för nästa generation.

Blidö har ju förändrats mycket sedan 30-talet. För inte alltför länge sedan fanns kor och hästar i de allra flesta hagar och ladugårdar. Kor som gav mjölk, präktiga hästar som spändes för vagnar och jordbruksredskap.

Höns som kacklade på ladugårdsbacken och som gav goda ägg till pannkakor och sockerkakor.

Odling och djurhållning som innebar mycket slit för skärgårdsbor året om men som inte förstörde miljön. Och som för stadsbarn på sommarvistelse betydde en källa till vederkvickelse och gav minnen för ett helt liv framöver.

Det märks tydligt i Bertils minnesanteckningar.

Mjölk fick Bertil och grannbarnen hämta hos Viola och Paul Andersson i Fällgate.

15 öre litern kostade mjölken. Bertil skriver inte hur mjölken smakade.

Men alla vi som kommer ihåg "riktig" mjölk smakade kan än i dag blunda och minnas den varma gräddiga doften från nysilad mjölk.

Och korna. När man hjälptes åt att leda dem till nya beten och hur de skuttade lyckligt när grimman togs av och det bar iväg mot det färska gräset...

Tillbaka till Bertils anteckningar. Viola Anderssons kor var snälla och beskedliga och hette Rosa, Krona och Kronros. Viola hade en speciell röst när hon kallade på dem. Det minns Bertil.

Till denna goda – ursäkt ARLA - mjölk kunde familjen Svensson servera jordgubbar från det egna landet. Som smakade förmodligen hur gott som helst. För landet hade gödsalts med komockor. Dem hade Bertil och grannbarnen hämtat i en pyts från hagen. Mockorna betalades med 5 öre styck.

Säkert var det så att barn till bofasta fnyste åt detta. Hämta komockor. För 5 öre styck... Men det var så Bertils familj resonerade och både jordgubbsplantor och barn blev nöjda.

Smultron fanns också hur mycket som helst och kunde plockas i 3-litersflaskor. Tre liter smultron... Kan ni känna doften?

Bertil Sollerbrant räknar upp blidöbor som han och familjen mötte om dagar och kvällar.

”Harald Hösterman” minns Bertil med värme. Både för att han talade en genuin rospiggiska och för att han var en så snäll och vänlig karl. Harald Österman alltså. Som sålde strömming och pratade och gärna tog en sup när det trugades.

Men också yxlanbor finns med i minnenas album. Knut Matsson med bröderna Hans och Evert. Knut(te) som var byggmästare och var en hedersman av den gamla sorten. Knutte kom alltid som han lovat och blev alltid klar på avtalad tid.

Det är ganska många på öarna här omkring som minns Knutte...

Men en del sommarbarn hade inte så mycket tid över för att hoppa i hölass och göra kullerbyttor i vikens badvatten.

Hos grannen Boberg gällde andra villkor.

När den familjefadern for tillbaka till Stockholm på söndagen hade de fem barnen order om vad som ovillkorligen skulle göras under veckan. Rensning av grönsaksland, grävning av diken och allt annat som måste till för att allt skulle vara prydligt och välskött.

Blev det för mycket jordgubbar från landet måste flickorna ro över till Norröra och sälja till pensionatet där. Fyra kilometer över sjön.

För att sälja några liter jordgubbar.

Men i nästa stycke ger Bertil oss en bild av Bobergs hustru, som var en ”särdeles blid och vänlig” person. Vi får inte veta om Ella stod bakom pappan och skakade på huvudet. För det kan ju vara så att Ella drog ner på kraven när pappan hade gått ombord på kvällsbåten och familjen drog ett lättnades suck.

Det får vi inte veta. Det här är Bertils minnen och det är vad han kommer ihåg.

Ladan är den i min text omtalade ”spännande ladan”.

Tack Bertil Sollerbrant för att du lånade hembygdsföreningen dina anteckningar och för att vi fick saxa valda delar.

Anita o Anders med lånade kläder från Hemsöborna

NU VILL VI SY OCH VÄVA KLÄDER – VILL DU VARA MED?

Jeans, kortkorta kjolar och Armaniskjortor i all ära...

Men nog är det fint med kläder som har flera hundra år på nacken. För att de berättar om ett annat liv. Det kan handla om allt från svepande kjolar som dansar i vinden. Till särken som var ändamålsenlig i räfsningen på åkern när svetten rann och bromsen bet. Om kjolen av ylle som värmden ben och fötter när höstvinden ven och det gällde att rensa fisken nere på bryggan fort innan korna skulle ha sitt för kvällen efter mjölkningen.

Om varma icke åtsittande byxor i ylle och vadmal. Ändamålsenliga och praktiska för karlar. För slitsamt jobb på åker, skog och på sjön.

Speglar där man kunde beundra sig i helfigur fanns inte. Det ansågs som högfärdigt att leta efter bekräftelse i spegelglas. Vad skulle bibeln och Luther anse om detta?

Men nog kan man tänka sig. Att också då var det uppmuntrande att få en uppskattande blick från andra sidan kyrkbänken. Eller från backen hem med ämbaren när korna var färdigmjölkade och grannpojken kom körande med hästen. När morgonsolen värmden och sommarmolnen vandrade därborta över fjärden.

Nog kunde den unga då stryka hucket från kinden och kasta en blick tillbaka...

Kläderna på 1800-talet, deras utseende och betydelse har Hembygdsföreningen funderat på ett tag. Så pratade vi med kollegan Blidö Hemsjödsförening. I den föreningen kan man både sy, väva och sticka och sådant som hör till gammalt fint hantverk.

Nu när båtsmanstorpet i Oxhalsö ska tas i bruk och visas som ett levande museum med levande människor behövs kläder från tiden.

Så vad är väl naturligare än att vi i de två föreningarna samarbetar med att väva och sy kläder som till en början kan användas i torpet och sedan också i andra sammanhang?

Det kostar en slant och ganska mycket förarbete. Men nu är hemsjödsföreningen på gång!

Ordförande Gun-Britt Mattson och styrelseledamoten Ethel Söderman-Sandin var varit på studiebesök till museer runt om. Så åkte de till Stockholm och lånade kläderna från den underbara inspelningen på TV av Hemsöborna – ni minns den med Allan Edwall som Karlsson – och så fotade vi dessa kläder här hemma på Blidö.

Nu ska mönster ritas upp, förklädestyg vävas, lämpliga tyger köpas som tillverkats på samma sätt som från den tiden. Och så hoppas vi få hjälp av sykkunniga Malou Norrby och Rose Kaulbach. Men vi vill gärna bli fler!

Vi har också hört att det finns de här i socknen som på vinden har kvar kläder och huvudbonader från tiden. Tyvärr var det så för ett tag sedan att mycket brändes upp eller slängdes för att det ansågs vara möjligt och utnött.

Men kanske finns det något som ändå sparades och lades in i skåp och upp på vinden – och glömdes bort.

Har ni något som ni tror att föreningarna kan få glädje och nytta av – så hör av er!

Eller vill ni hjälpa till i arbetet att skapa gamla vackra kläder från 1800-talet så hör av er!

Och så ska vi slå våra kloka huvuden ihop för att få bidrag till detta från välvilliga sponsorer.

Vi kanske kan anordna en fest med visning tillsammans!

Frågar Anita och Blidö Hemsjödsförening

HEMBYGDSFÖRENINGENS ALLMOGEBÅTSEGLING 2009

Här runt Blidö, Yxlan och alla andra öar i vår socken finns många vackra allmogebåtar som fortfarande seglas av sina ägare.

Allmogebåt kallas de många olika typer av båtar som användes runt Sveriges kuster och skärgårdar för den lokala nyttotrafiken. Det var bl a jakter, kilar, storbåtar, ökor, sumpar och jullar.

En härligt solig augustisöndag med lagom ostlig bris, samlades 6 stycken allmogebåtar av olika slag

för att kappsegla vid Stämmarsund i Blidösundet. Men kanske mer för att få visa upp vad som en gång rörde sig i sunden och på vattnen runt öarna. Arrangör var hembygdsföreningen.

Före starten kunde åskådarna få sig en titt på båtarna och njuta av den omisskännliga tjärdoften vid bryggan nedanför världshuset vid Stämmarsund. I fältet som efter startskottet satte av söder ut i Blidösundet kunde man se en gotländsk tvåmänning, en jaktkanot från Blekinge en eka från Bohuslän, familjen Roxells lotskutter från Norrland och deras lillöka byggd 1898.

Med i tävlingar var också hembygdsföreningens lilla roddsump med sprisegel, byggd 1899 i Glyxnäs. Den fick hembygdsföreningen tillbaka för ett par år sedan efter en vistelse på Sjöhistoriska museet och hos föreningen Allmogebåtar på Fjärderholmarna.

Kampen var tämligen jämn och efter någon timme seglade Anders Fredholm sin gotländska tvåmänning i mål.

Medan tävlingen pågick inom synhåll för åskådarna på ångbåtsbryggan vid Stämmarsund gav hembygdsföreningens ordförande, Anders Sundberg, en uppskattad inblick i skepparnas vardag förr längs Blidösundet. Han berättade om hur den en gång livfulla skuttrafiken sakta gick i graven och skutorna och bunkringsstationerna längs sundet sakta försvann under 60-talet när båtarna successivt blev större och började gå utomskärs.

Det var en mycket intressant dag och det har visat sig att det finns ett stort intresse från fler båtägare att delta. Så vi kan nog se fram mot ett årligen återkommande seglingsevenemang vid Stämmarsund.

Det håller intresset för de genuina båttyperna vid liv.

Text: Rolf Nilsson, Bruket, Blidö

Kulturarv i Blidöbygden – sandkilen Helmi

Kulturarvet i skärgården får allt större betydelse för turismen. Vården av kulturarvet är i praktiken en uppgift för ideella organisationer, som har stor betydelse för besöksnäringens utveckling. På Blidö tar Blidö Sockens Hembygdsförening, BSHF, och Föreningen Helmis Vänner, FHV, ett stort ansvar. Tillsammans har vi t ex uppmärksammat en registrerad fornlämning, nämligen ”skitgropan” mellan Glyxnäsvägen och Söderfladen söder om kyrkan. Där komposterades hushållssopor och latrin från Stockholm och blev begärligt näringstillskott för närbelägna jordbruk.

BSHF och FHV är aktiva i det nybildade Föreningsrådet Roslagen, verksamt i Blidöskärgården och Furusund. Rådet innehar utgivarbeviset för tidningen Öskaret, en förnämlig plattform för bygdens och inte minst den ideella sektorns utveckling och med koppling till Blidö Turistbyrå.

Åttonde seglingssäsongen med Helmi

Sandkilen Helmi representerar nu ett värde på över fyra miljoner kr, av vilka över tre miljoner mobiliserats genom ideellt arbete, försäljning av Helmimedaljen, enskilda medlemmars avgifter och bidrag och i huvudsak lokalt sponsorstöd. Driften av Helmi sker helt ideellt och ger betydande seglingsintäkter från ca 50 seglingsdagar med ca 500 passagerare årligen.

Bland 2009 års höjdpunkter kan nämnas:

- traditionellt deltagande i Skärgårdsmässan i Vasahamnen i Stockholm
- två seglingar till utskärgården Lygna med Magdalena Rinaldos lokala skärgårdsbuffé
- visningsdag vid Ängsö nationalparks 100-årsjubileum
- uppvisningssegling på Stockholms ström under Allsång på Skansen med sex långa TV-kamerasvep för miljonpublik
- fyra seglingsdagar med Blidö församlings sommarkonfirmander
- övernattningssegling med Köpmansholms fritidsgård
- segling med utvecklingsstörda på konferens på Blidö Wärdshus

Helmi torrsattes hösten 2009 på ”Markusplatsen”, den plats där renoveringen gjordes för runt tio år sedan, för att möjliggöra planerat byte av mast och segel.

Ett nytt mastämne hade förberetts sedan lång tid av Gösta Roxell, en av nyckelpersonerna bakom Helmis förbyggnad och dotterson till Helmis ägare på Blidö 1891-1944. Det kom väl till pass när Helmi råkade ut för mastbrott vid den sista planerade seglingen för säsongen. Nya segel ligger färdiga för installation, inköpta med 50 % bidrag från Roslagens Sparbanks Stiftelser, vår nu största bidragsgivare som tidigare finansierat också roder och styranordning.

Helmi 2010 - under nya segel

Seglingssäsongen planerar vi nu med utgångspunkt i fjolårets höjdpunkter och i ett utvecklat samarbete med hembygdsrörelsen. Blidö Turistbyrå blir en allt viktigare samarbetspartner för FHV för marknadsföring och bokning av seglingar.

De kommersiella seglingarna har en viktig roll för finansieringen av: t ex vår ungdomsverksamhet och dokumentation av och information om skutepokens betydelse för skärgårdens utveckling.

Vi vill också erbjuda fler att engagera sig aktivt i vår verksamhet.

Du är välkommen ombord i Helmi, en symbol för den livskraftiga Blidöbygden!

Sören Norrby, ordförande i Föreningen Helmis Vänner, tel. 08-540 214 97

ROSLAGENS SJÖFARTSMINNESFÖRENING *HÄLSAR DIG VÄLKOMMEN!*

Det fanns en tid då skepp från Roslagen seglade över alla världens hav. En tid då rospiggar *foro vida* och haven var en del av vår hembygd. I **Roslagens Sjöfartsmuseum** i Älmsta vid Vaddö kanal finns en unik kunskap om gårdagens sjöfart, sjömansliv och sjömanskap.

Besöket i Roslagens sjöfartsmuseum inleds gärna med en film som berättar om Roslagens sjöfart i dess alla delar. Därefter kan man bekanta sig med roslagskonstnären Harald Lindberg som stod föreningen mycket nära och som illustrerat många årgångar av föreningens årsbok *Rospiggen*. I samma avdelning finns ett stort antal skeppsporträtt av konstnären Gustaf Fredriksson.

I sjöfartsmuseet visas fartygsmodeller, skeppsporträtt, exotiska souvenirer hemförda av sjöfarande och navigationsutrustning. Här finns en ångpanna, en ångmaskin och gamla inom- och utombordsmotorer. Till samlingarna hör redskap för skeppsbyggeri och fiske. I vårt "Båthus" finns det postrotebåtar precis som de såg ut för 100 år sedan och gamla in- och utombordare. Museet är en viktig punkt på den Stora Postvägen mellan Sverige och Finland. En avdelning berättar om beredskapsåren och hur Roslagskusten en gång i tiden hotades av fiender.

Lotsväsendet och sjöräddningen har sina givna platser i museet liksom avdelningen Främmande hamn, målet för sjömannens utresa.

I Skeppargården från 1850-talet visas interiörer från en välbärgad bondeskeppares hem och hur de som var kvar hemma hade det när fartygen under den isfria tiden var ute på sina resor med svenskt timmer till främmande hamnar. Från Skeppargårdens trappa kan man se slupen *Elviras* 27 meter höga mast vid entrén till museet. Där finns också en propeller från Holmensbogseraren *Holmen VIII*, som åren 1926-1968 var en välkänd timmerbogserare i Östersjön. Intill finns fyren Nygrund.

Sjöfartsmuseet är öppet alla dagar kl 13-16 under juni-augusti.

Extra öppethållande efter överenskommelse per telefon 0176-502 59.

Hemsida: www.sjofartsmuseet.se. E-post: info@sjofartsmuseet.se.

I Vaddö kanal har föreningen en egen brygga som kan användas av besökare.

Ta dig tid och kom hit!

Föreningen har givit ut cd-skivan *Saltstänk bränningar, traditionsrika visor från kust och hav* med försångarna John Harryson, Tor Isedal, Derek Hudson, Bert-Åke Varg och Ewa Roos,

Årsboken Rospiggen

En av anledningarna att bli medlem i Sjöfartsminnesföreningen är att man då är garanterad ett exemplar av årsboken *Rospiggen*. Denna exklusiva och intressanta bok innehåller berättelser om sjöfarts- och hembygdshistoria. Sammanlagt har det utkommit över 8500 sidor sedan 1940.

En perfekt kunskapskälla för både nya och gamla rospiggar.

Här hittar du fler Årsskrifter!

Titta in på vår hemsida:

www.bshf.se

The screenshot shows the homepage of the Blidö Sockens Hembygdsförening website. At the top is a banner image of a rural landscape with a red barn and a wooden house. Below the banner is a navigation bar with links: Om föreningen, Båtmanstorpet, Reparation torpet, Vision torpet, Fähuset, Kryddlandet, and a search bar. On the left is a 'Huvudmeny' (Main menu) with links: Sommare 2009, Start, Styrelsen, Protokoll, Årsskrifter, Bli medlem, and Stadgar. The main content area is titled 'Årsskrifter' (Yearbooks) and contains the text: 'Föreningen har nästan sedan start gjort en årsskrift. Här har vi samlat tidigare utgåvor i Acrobat PDF format. Du kan läsa och skriva ut ditt eget exemplar men inte kopiera och sälja utan föreningens tillstånd.' Below this text is a grid of eight yearbook covers, each labeled with its year: Årsskrift 1985, Årsskrift 1986, Årsskrift 1987, Årsskrift 1988, Årsskrift 1989, Årsskrift 1990, Årsskrift 1991, and Årsskrift 1992. The covers show the title 'BLIDÖ HEMBYGDSFÖRENING' and the year.

Avsändare:

Blidö Sockens Hembygdsförening

760 17 Blidö